

Nuridin AHMETI

KONFERENCA E BUJANIT SIPAS ANALIZËS SË PARTISË SË PUNËS SË SHQIPËRISË (VITI 1984)

Me rivendosjen e marrëdhënieve diplomatike të Shqipërisë me ish-Jugosllavinë më 1953 dhe shkëmbimin e ambasadorëve të të dyja vendeve, stafi i Ambasadës së Shqipërisë nga Beogradi në Tiranë dërgonte raporte, informacione, relacione etj., mbi gjendjen e shqiptarëve në ish-Jugosllavi. Volumi i dokumenteve të dërguara varionte varësisht nga ngjarjet e ndryshme politike, shoqërore, arsimore etj., që zhvilloheshin në Kosovë. Por, pas demonstratave të viteve 1968 dhe sidomos ato të vitit 1981, Tirana interesohet me një ritëm edhe më të shtuar rreth shqiptarëve në ish-Jugosllavi.

Në Institutin e Historisë në Tiranë hapet Departamenti i Historisë së Kosovës. Gjithashtu, në Arkivin Qendror Shtetëror të Shtetit në Tiranë ruhen dokumentet e ish-Arkivit Qendror të Partisë. Po që se e shikon me vëmendje këtë fond, volumi i dokumenteve për Kosovën që përmban nëpër dosje ndër vite, pas vitit 1981 vjen duke u rritur. Në mesin e shumë dokumenteve që ruhen në këtë fond, ekzistojnë edhe materiale e analiza për debatet në lidhje me ngjarjet e caktuara historike në vendin tonë. Në mesin e debateve të zhvilluara në Kosovë, por që kanë tërhequr vëmendjen e Tiranës është edhe ai rreth Konferencës së Bujanit, i zhvilluar në shtypin e kohës që botohej në Prishtinë dhe Beograd. Nga disa relacione që kemi hasur në dokumentacionin e Arkivit Qendror të Shtetit, vëmendjen tonë e ka tërhequr një analizë e vitit 1984 rreth debatit, me rastin e dyzet vjetorit

të organizimit të Konferencës së Bujanit, ku ishin të përshirë personalitete nga instancat shkencore, politike etj. Për sa më sipër mendojmë se prezantimi edhe i këtyre materialeve në këtë organizim shkencor do të jetë me interes.

Debati për Konferencën e Bujanit

Pas Demonstratave të marsit të vitit 1981 që filluan në Kosovë dhe më pastaj u përhapën në të gjitha viset shqiptare në ish-Jugosllavi, nga organet shtetërore të kohës, intensifikohen thirrjet e personave në biseda informative, maltretimet, burgosjet etj. Në shtypin në gjuhën serbe të kohës në ish-Jugosllavi, filluan të botohen artikuj, ku akuzoheshin shpesh, personalitetet të caktuara shqiptare të vendin tonë, por edhe institucione shkencore. Botoheshin artikuj, për ngjarje të caktuara historike, duke e vlerësuar njërin nacionalitet dhe duke minimizuar kontributin e nacionalitetit tjetër në një ngjarje të caktuar, edhe pse faktet historike tregonin një realitet ndryshe nga ajo që shkruhej në shtypin serb për këto ngjarje.

Njëra nga ngjarjet historike, që u trajtua, fillimisht në shtypin serb, dhe më pastaj, pasoi edhe me reagime në shtypin shqiptar që botohej në Prishtinë, ishte edhe Konferenca e Bujanit. Me botimin e këtyre artikujve në shtypin serb, roli i shqiptarëve në Luftën Nacionalçlirimtare prezantohej si minor, ndërsa faktet tregonin se shqiptarët kishin kontributin e tyre në këtë luftë. Rrjedhimisht, me tendencën për minimizimin e kontributit të shqiptarëve në LNÇ, tentohej që të zhvlerësohen edhe vendimet e Konferencës së Bujanit. Artikujt ishin botuar në fund të vitit 1983, që lidhje me 40-vjetorin e organizimit të Konferencës së Bujanit. Këto artikuj ishin mbledhur, sigurisht nga stafi i Ambasadës së Shqipërisë në Beograd dhe në muajin janar të vitit 1984 ishte përgatitur një vështrim në formë raporti nga organet kompetente të Shqipërisë, në lidhje me artikujt e botuar. Na ka tërhequr vëmendjen tonë, dokumenti i shkruar në 7 faqe, i rrahur me makinë shkrimi. Arsyeja pse ne e kemi marrë në trajtim këtë material, është se këtij materiali pak i janë referuar studiuesit tanë

dhe të interesuarit tjerë që kanë shkruar për këtë ngjarje.

Ky material mbanë titullin: “Mbi trajtimin që po i bëhet Konferencës së Bujanit në shkrimet e ndryshme në Jugosllavi”. Sipas përgatitësve të këtij materiali, fushata kundra Konferencës së Bujanit në ish-Jugosllavi, ka filluar në dhjetor të vitit 1983, kur ishin botuar disa artikuj në revistën “Nin” të Beogradit, me titull: “Keqpërdorimi i një dokumenti të luftës”¹. Botimit të këtyre shkrimeve, u paraprinte intervista e Pavle Joviçevićit, që sipas përgatitësve të këtij materiali “zgjedhja e këtij për të dhënë intervistë nuk është e rastit”². Ky njeri thuhet në këtë material “si më parë edhe pas demonstratave në Kosovë është dalluar për qëndrimin e tij antishqiptar.

Intervista e tij shfrytëzohet për të parashtruar disa teza të serbomëdhenjve”.³ I gjithë qëllimi i shkrimeve të botuara në revistën e njohur “Nin” qëllimisht që të “mohohet kontributi i popullsisë shqiptare në Kosovë e në viset e tjera gjatë Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare”⁴. E përmes këtyre artikujve, përpiluesit e këtij materiali, janë të mendimit se përveç diskreditimit të vendimeve të Konferencës së Bujanit, me botimin e këtyre artikujve në gjuhën serbe synohej “që të godas historianët kosovarë”⁵ që kanë kritikuar gjerësisht pikëpamjet e Tempos për luftën e kosovarëve. Gjithashtu, duan të godasin grupet ilegale që kanë botuar materiale për këtë çështje”.⁶ Siç edhe dihej, më pas, në dhjetor të vitit 1983, botohen në të përditshmen “Rilindja” në Prishtinë. Por, përpiluesit e këtij materiale, shkrimet e botuara në “Rilindje”, i kategorizojnë si shkrime që e përmendin Konferencën e Bujanit, por nuk evidentojnë momente të rëndësishme

¹ Arkivi Qendror i Shtetit Shqiptar (më tej: AQSH), Fondi (më tej: F) 14, Viti (më tej: V) 1984, Dosja (më tej: D) 13, Fleta (më tej: fl), 4.

² AQSH, F.14 APPK KOSOVA, V. 1984, D. 13, fl. 1.

³ Po aty.

⁴ Po aty.

⁵ Njëri nga historianë e njohur nga Prishtina që kishte polemizuar me Svetozar Vukmanović-Tempon, ishte Akademik Ali Hadri. Shih: Ali Hadri, *Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave*, ASHAK, Prishtinë, 2003, f. 141-218.

⁶ AQSH, F.14 APPK KOSOVA, V. 1984, D. 13, fl. 3.

të saj. Shkrimet e profesor Kurtesh Salihut⁷, të botuara në Rilindje, pas shkrimeve që u botuan në revistën “Nin” sipas përpiluesve ky “u bënë serbëve disa lëshime duke u thënë se formulimi i Konferencës lidhur me problemin kombëtar është i pa saktë”.⁸

Nga vështrimi i të gjithë artikujve, atyre të botuara në gjuhën serbe dhe shqipe, përpiluesit e materialit sjellin këtë konkludim “Në Kosovë ka mospajtime të rëndësishme në lidhje me trajtimin që i bëjnë këtij problemi serbomëdhenjtë. Vetë kremtimi i ngjarjes pavarësisht nga lidhja me problemin e AVNOJ-it është shprehje e këtij fakti. Shkrimet e herëpashershme në Kosovë pavarësisht nga që nuk prekin problemet themelore që lidhën me Konferencën kanë rëndësinë e tyre dhe që të gjitha kanë tendencë kundërvënie”,⁹ - thuhet në këtë material. Për të qenë më korrekt, materiali i përgatitur në Tiranën e asaj kohe në lidhje me trajtimin që po i bëhej Konferencës së Bujanit në shkrimet e ndryshme të botuara në gjuhën serbe dhe shqipe në ish-Jugosllavi, po e paraqesim në tërësi, pa shtuar dhe larguar asgjë.

Në materialin në fjalë thuhej se “ngjarja përbën një moment të rëndësishëm. Formulimet e saj të drejta dhe të sakta lidhur me problemin kombëtar të popullsisë shqiptare, në kundërshtim me mbledhjen e dytë të AVNOJ-it janë bërë objekt i trajtesave të ndryshme. Ka kohë që në shtypin serb është folur kundër parimit të vetëvendosjes që vetë jugosllavët o kanë pasur në një sërë dokumentesh të Partisë. Në Kongresin e 8 të Historianëve të Jugosllavisë që u zhvillua në muajin tetor të vitit të kaluar serbët folën shumë kundër atyre që keqpërdorin e keqinterpretojnë vendimet e

⁷ Kurtesh Salihu (1940-2014). Jurisit, profesor universitar. Doktoroi në Universitetin e Prishtinës më 1977. Gjatë 1973-1992 ka mbajtur disa poste publike, si: gjyqtar i Gjykatës Kushtetuese të Kosovës dhe kryetar i saj, dekan i Fakultetit Juridik, kryetar i Komisionit për Çështje Kushtetuese i Kuvendit të Kosovës, delegat i dhomës Federative të Kuvendit të Jugosllavisë. Është autor i disa punimeve shkencore dhe i teksteve universitare. *Fjalori Enciklopedik i Kosovës II*, ASHAK, Prishtinë, 2018, 1472-1473.

⁸ AQSH, F. 14 APPK KOSOVA, V. 1984, D. 13, fl. 5.

⁹ Po aty, fl. 7.

AVNOJ-it. Thuhej se këta duke u mbështetur në pikën e tretë të mbledhjes së AVNOJ-it, në të cilën thuhej: “Jugosllavia ndërtohet në parim federativ, duke u dhënë kombeve e kombësive të drejtën e vetëvendosjes pa përjashtuar këtu edhe të drejtën e shkëputjes”, kërkojnë së pari republikën e tyre pastaj dhe të drejtat e shkëputjes. Në dhjetor filluan direkt fushatën kundër Konferencës së Bujanit. Nën titullin “Keqpërdorimi i një dokumenti të luftës” në revistën “Nin” u botuan disa shkrime. Ato fillojnë me intervistën e Pavle Joviçeviçit.

Zgjedhja e këtij për të dhënë intervistë nuk është e rastit. Si më parë dhe pas demonstratave në Kosovë është dalluar për qëndrimin e tij antishqiptar. Intervista e tij shfrytëzohet për të parashtruar disa teza të serbomëdhenjve. Mohohet kontributi i popullsisë shqiptare në Kosovë e në viset e tjera gjatë Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare. Bëhen përpjekje për identifikimin e popullsisë me reaksionin shqiptar. Theksohen sulmet e udhëheqjes së KQ të PKJ-së ndaj vendimeve të Bujanit të paraqitura në letrën e 28 marsit të vitit 1944. KQ i PKJ-së i goditi vendimet e Konferencës në dy drejtime themelore: për trajtimin e problemit kombëtar nga Konferenca pranohet gjykimi i S. V. Tempos sipas të cilit ata “kishin rënë nën ndikimin e klikës shqiptaromadhe”. Thuhet se në Konferencë u përshëndetën vendimet e Mbledhjes II të AVNOJ-it, por se për çfarë konkretisht nuk bëhet fjalë. Synohet të mohohet rëndësia e Konferencës e të hidhet poshtë në këto drejtime: përfaqësuesit e saj nuk u zgjodhën nëpërmjet konferencave krahinore e për pasojë nuk i përfaqësonin dhe nuk sillnin mendimet e masave për problemet që diskutoheshin. Ata nuk përfaqësonin gjithë krahinën, nuk shprehnin përbërjen kombëtare të popullsisë që jetonte në këto vise. Sulmohet pjesëmarrja e delegatëve nga viset jashtë Kosovës në Konferencë si nga Malësia e Gjakovës dhe po ashtu nga Plava e Gucia. Bujani minimizohet që të evidentohet mbledhja e korrikut të vitit 1945, mbajtur në Prizren, ku u vendos aneksimi i Kosovës nga Serbia. Me këtë rast shfaqet pakënaqësia pse nuk është festuar asnjëherë kjo ngjarje. Po në revistën “Nin” më 25.12.1983 botohet shkrimi i prof. Milovan Bogavaqit nga Beogradi me titull: “Megjithatë nuk është sqaruar”. Autori kërkon më shumë

kritikë dhe saktësi nga P. Joviçeviqi. Ai vendos në plan Lidhjen Shqiptare të Prizrenit (1878), organizatën reaksionare të “Lidhjes II të Prizrenit (1943) dhe Konferencën Nacionalçlirimtare për Kosovën dhe Rrafshin e Dukagjinit.

Autori do të dijë se përse u mor ky vendim “sanksionues për bashkimin me Shqipërinë” në Konferencë kur dihet, se ai kishte qenë dhe programi i këtyre organizatave. Atë e shqetëson fakti pse Kosova gjatë luftës jepet e pavarur nga Serbia, sipas tij për pasojë dhe nga Jugosllavia. Si duket ai kërkon që në intervistën e P. Joviçeviqit të dëlnin dhe “të drejtat historike” të Serbisë mbi Kosovën. Në numrin 1719 të revistës “Nin” botohet edhe letra e Milun Goluboviqit nga Pakraci me titullin “Kufijtë janë të paprekshëm”. Që në titullin e letrës kalohet përtej kufirit historik të problemit. Duke arsyetuar si shovinist arrin deri atje sa mohon për të gjithë popujt të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje. Aty përgënjeshtrohet plotësisht deklaratat e Titos e të PKJ-së për trajtimin e problemit kombëtar të popujve që hynin në përbërjen e Jugosllavisë.

Me këtë rast mendojmë se propaganda jugosllave la për qëllim të diskreditojë vendimet e Konferencës, por njëkohësisht të godas disa nga drejtuesit e sotëm të Kosovës që kanë qenë pjesëmarrës në konferencë, të godas historianët kosovarë që kanë kritikuar gjerësisht pikëpamjet e Tempos për luftën e kosovarëve. Gjithashtu duan të godasin grupet ilegale që kanë botuar materiale për këtë çështje. Të diskreditojë idenë e barazisë së Kosovës në raport me viset e tjera, e të popullsisë shqiptare me popujt e tjerë të Jugosllavisë. Kjo buron nga fakti se Konferenca e Bujanit i dha formë të plotë barazisë së Kosovës me krahinat e tjera në Jugosllavi. Sulmi kundër vendimeve të Konferencës së Bujanit nga propaganda jugosllave u shfrytëzua edhe një herë për të sulmuar vijën e drejtë, parimore, marksiste-leniniste të Partisë sonë lidhur me problemin kombëtar të popullsisë shqiptare në Kosovë e në viset e tjera. Me sa duket ata kanë menduar t’u kundërviheshin edhe materialeve që mund të botoheshin në vendin tonë me rastin e përkujtimit të ngjarjes.

Të gjitha këto janë në përputhje edhe me konkluzionet e KQ të LKJ-së për realizimin e platformës politike, për të goditur parullën “Kosova-Republikë” dhe “për të zbuluar përmbajtjen e saj që minon integritetin e Jugosllavisë” dhe se përkrahja e kësaj parulle nga PPSH-ja është “mihje e rendit kushtetues të RSFJ-së” etj. Gjatë vitit 1983 në shtypin kosovar herë pas here është përmendur Konferenca e Bujanit pa evidentuar ndonjë nga momentet e rëndësishme që lidhen me të. Kjo është bërë përgjithësisht nëpërmes botimit të kujtimeve të pjesëmarrëseve dhe në një rast në muajin shtator ka pasur një reagim të televizionit të Prishtinës ndaj nesh. Merrte shkas nga një paragraf i një artikulli në “Zërin e popullit” ku vetëm sa përmendej kjo ngjarje.

Më 27, 28 dhe 29 dhjetor 1983 gazeta “Rilindja” boton artikullin e profesor Kurtesh Salihut me titull “Roli dhe vendi i Konferencës themeluese të Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar në lindjen faktike të autonomisë së Kosovës. Artikulli nga gazeta “Rilindja” është botuar pas artikujve në “Nin” dhe presioni i shkrimeve antishqiptare është ndjerë deri në njëfarë mase. Ai u bën serbëve disa lëshime duke thënë se formulimi i Konferencës lidhur me problemin kombëtar është i pasaktë. Në ndonjë rast ai e quan si produkt të rrethanave të asaj kohe. Aneksimin e Kosovës nga Serbia e quan si deklaram të saj. Vendimet e Konferencës kërkon t’i shikojë në përputhje me vendimet e mbledhjes së dytë të AVNOJ-it, edhe pse pohon mosnjohje të vendimeve të saj në Kosovë. Sulmon Partinë tonë për interpretimin e vendimeve të Konferencës.

Të gjitha këto kanë nuancat e tyre në raport me pohimet që jepen nga Joviçevići në revistën “Nin”. Në artikullin e “Rilindjes”, ripohohen disa nga tezat e drejta që janë mbrojtur në Kosovë: Autonomia e Kosovës e ka bazën gjatë viteve të Luftës Nacionalçlirimtare. Për këtë qëllim pohohet pozita e Kosovës si njësi e veçantë gjatë viteve të Luftës nga pikëpamja e udhëheqjes së organizatës së Partisë, ushtrisë, pushtetit, por nuk arrin të bëjë krahasime me njësitë e tjera të Jugosllavisë, nuk arrin të thotë asgjë për pavarësinë e Kosovës nga Serbia që ka qenë fakt gjatë Luftës. Përkundrazi që në shkrimin e parë flet për momentin e bashkimit të

Kosovës me Serbinë.

Në artikull një vend të veçantë zë paraqitja e kontributit të popullsisë në këto vise në luftën kundër fashizmit, përpara dhe pas konferencës. Me interes janë dokumentet që sjell autori për pjesëmarrësit në Mbledhjen II të AVNOJ-it. Nga ato del qartë se përfaqësuesit e Kosovës nuk morën pjesë meqenëse nuk u thirrën në mbledhje. Autori pohon se Konferenca shtroi si detyrë themelore forcimin e luftës kundër pushtuesit, afirmon edhe një herë se ajo luftoi për lirinë dhe barazinë e plotë të popujve dhe sanksionoi të drejtën e popullsisë shqiptare për vetëvendosje. Parimin e vetëvendosjes ai e veçon nga e drejta e popullsisë edhe për shqiptarë, duke bërë për këtë qëllim në artikull disa arsyetime që nuk qëndrojnë. Autori nënvizon edhe njëherë faktin që gjatë luftës shqiptarët janë quajtur popull, komb e jo pakicë, por nuk flet asnjë për vendimet e mbledhjes II të AVNOJ-it, e cila shqiptarët në Jugosllavi i cilëson si pakicë nacionale.

Në Kosovës më 29.12.1983 u organizua 40-vjetori i Konferencës II të KANÇJ-së dhe i Konferencës I të Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar, ku foli kryetari i kuvendit të Kosovës, Ilija Gjukiq. Kremtimi përkon në Konferencën e Bujanit, por ngjarjet duan të lidhen me njëra-tjetrën. Në fjalim flitet shumë për Konferencën, momentet delikate kapërcehen dhe flitet për gabime të lëvizjes në Kosovë, por nuk ka asgjë konkrete. Një vend të rëndësishëm zë mbledhja e Prizrenit, për të cilën jo paqëllim flitet për numrin e pjesëmarrësve që përfaqësonin të gjitha rrethet dhe që ishin zgjedhur.

U theksua se rezultatet e sotme të Kosovës vërtetojnë drejtësinë e vendimit të Prizrenit. Në të njëjtin numër të gazetës si për t'ju kundërvënë fjalës së Ilia Gjukiqit në rubrikën e letrave të lexuesve, në një shkrim të shkurtër e me pak fjalë pohohet pak herë karakteri i Këshillit Nacionalçlirimtar, fakti që delegatët ishin zgjedhur, përgatitja e Konferencës që zgjati 2 muaj, përfaqësimi me të etj. Të gjitha këto i kundërvihen pohimeve të P. Joviçeviqit në "Nin". Nga ky vështrim i shkrimeve mund të konkludohet: në Kosovë ka mospajtime të rëndësishme në lidhje me trajtimin që i bëjnë këtij problemi serbomëdhenjtë. Vetë kremtimi i ngjarjes pavarësisht nga

lidhja me mbledhjen e AVNOJ-it është shprehje e këtij fakti. Shkrimet e herëpashershme në Kosovë pavarësisht nga që nuk prekin problemet themelore që lidhën me Konferencën kanë rëndësinë e tyre që të gjitha kanë tendencë kundërvënie, 13.01.1984”.¹⁰

Nga materialet e shfletuara, mund të thuhet se shteti shqiptar i ka përcjellë me vëmendje këto debate. Këtë ngjarje partia në pushtet e Shqipërisë, e ka parë në këndin e saj dhe për atë përgatitësit mendojnë se me këtë fushatë në ish-Jugosllavi kanë për qëllim që ta godasin edhe pushtetin popullor në Shqipëri. Ndonjë reagim publik nga shteti shqiptar, në lidhje me këto problematika të trajtuara në shtypin në gjuhën serbe në ish-Jugosllavi, nuk e kemi hasur, edhe pse ka pasur materiale të mjaftueshme për ta ngritur zërin. Jo vetëm shtypin, por edhe televizionin në Prishtinë, Shqipëria e asaj kohe e përcillte. Në shtator të vitit 1983, kishte pasur një reagim në Televizionin e Prishtinës, rreth një artikulli që ishte botuar në gazetën “Zëri i popullit” në Tiranë, ku përmendej edhe Konferenca e Bujanit dhe siç dihet ky informacion ishte evidentuar.

Në Konferencën e Bujanit, ishte e paraparë edhe e drejta e shqiptarëve për vetëvendosje, pas mbarimit të luftës. Por, kjo e drejtë do të abrogohet në Kuvendin e njohur të Prizrenit, të mbajtur më 8 deri më 10 korrik të vitit 1945 dhe Shqipëria e asaj kohe, duke qenë se kishte marrëdhënie të mira me ish-Jugosllavinë në këto vite, vendimet e Kuvendit të Prizrenit të korrikut të vitit 1945, që ishin me pasoja për shqiptarët e ish-Jugosllavisë, i la në heshtje. Se sa me vëmendje përcillej shtypi nga shteti shqiptar në gjuhën shqipe që dilte në Kosovë dhe në viset tjera shqiptare në ish-Jugosllavi, tregon edhe fakti se nga vitit 1977 e deri më 1989, përveç tubimit të shtypit, sektori i bibliografisë në Bibliotekën Kombëtare në Tiranë përgatiste çdo dy muaj bibliografinë e shtypit shqip që botohej në ish-Jugosllavi në mënyrë profesionale, në formë libri dhe me shënimin në kopertinë “Sekret”, gjë që, një bibliografi të tillë për shtypin në Kosovës, deri më sot nuk e posedon as Biblioteka Kombëtare e Kosovës.

¹⁰ Po aty, fl. 1-7.